

برنامه‌ریزی درسی: نظریه و عمل (اثر هیلدا تابا)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۴/۱۰

تاریخ پذیرش و انتشار: ۱۳۹۴/۱۱/۱۱

دکتر سعید صفایی موحد^۱

مقدمه

کتاب "برنامه‌ریزی درسی: نظریه و عمل"^۲ که در سال ۱۹۶۲ در نیویورک منتشر شد را می‌توان مهم‌ترین و پراستنادترین اثر «هیلدا تابا» دانست که پس از چاپ به شدت در حوزه تعلیم و تربیت مورد استقبال قرار گرفت. امروزه اگرچه چندین دهه از ورود این کتاب به بازار می‌گذرد اما هنوز یکی از منابع پر ارجاع حوزه نظر و عمل در برنامه درسی است (کرال، ۲۰۰۳). تابا در این کتاب سعی می‌کند با بحثی مجمل در مورد بحران تعلیم و تربیت در آمریکای دهه ۱۹۵۰، کارکردهای مورد انتظار از مدرسه در یک جامعه مدرن و صنعتی را تبیین نماید. او بدین منظور در مقدمه کتاب شکایات و دغدغه‌هایی را نقل می‌کند که حتی امروز پس از گذشت چندین دهه در جامعه آمریکا به گوش می‌رسند: سهل‌گیری، عدم توجه به عدالت و برابری، بی‌توجهی به رشد عاطفی و جامعه‌پذیری شاگردان.

عناوین فصول و محتوای کتاب

کتاب "برنامه‌ریزی درسی: نظریه و عمل" در چهار بخش و بیست و چهار فصل به شرح ذیل تنظیم شده و بالغ بر ۵۰۰ صفحه می‌باشد (تابا، ۱۹۶۲).

بخش اول: مبانی برنامه‌ریزی درسی

- فصل ۱: رویکردی برای طراحی برنامه‌های درسی
- فصل ۲: برداشت‌های موجود نسبت به کارکرد مدارس
- فصل ۳: تحلیل جامعه
- فصل ۴: تحلیل فرهنگ
- فصل ۵: دلالت‌های تربیتی تحلیل فرهنگ
- فصل ۶: نظریه‌های یادگیری مبنایی برای برنامه‌های درسی
- فصل ۷: مفهوم رشد
- فصل ۸: هوش و رشد فکری
- فصل ۹: انتقال یادگیری
- فصل ۱۰: یادگیری اجتماعی و فرهنگی
- فصل ۱۱: توسعه و بسط یادگیری

s_s_movahed@yahoo.com

2. Curriculum Development: Theory And Practice

3. Krull

4. Taba

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه تهران

فصل ۱۲: ماهیت دانش

بخش دوم: فرایند برنامه‌ریزی درسی

فصل ۱۳: اهداف تعلیم و تربیت

فصل ۱۴: انواع هدف‌های یادگیری

فصل ۱۵: تشخیص نیازها در برنامه‌ریزی درسی

فصل ۱۶: ابزار غیر رسمی تشخیص نیازها

فصل ۱۷: انتخاب تجربه‌های یادگیری

فصل ۱۸: سازماندهی محتوای برنامه درسی

فصل ۱۹: ارزشیابی برنامه درسی

فصل ۲۰: چگونگی تدوین یک واحد درسی

بخش سوم: طراحی برنامه درسی

فصل ۲۱: الگوهای فعلی سازماندهی برنامه درسی

فصل ۲۲: چارچوبی مفهومی برای طراحی برنامه درسی

بخش چهارم: راهبرد تغییر برنامه‌های درسی

فصل ۲۳: استراتژی تغییر برنامه درسی

فصل ۲۴: کار گروهی

دغدغه اصلی تابا این بود که برنامه‌ریزی درسی فاقد یک تفکر زیربنایی نظام مند است. به همین دلیل وی در این کتاب سعی کرده است با تعدیل منطق خطی تایلر، برنامه‌ریزی درسی را به فرایند دوری^۱ تبدیل کند که امکان ظهور اهداف و مقاصد جدید در جریان آن وجود دارد. این ایده تابا را می‌توان به نوعی برگرفته از اندیشه دیویی دانست که برای اهداف آموزشی ماهیتی روئیدنی^۲ در نظر می‌گرفت و معتقد بود که اهداف می‌توانند از دل تعاملات معلم و یادگیرنده شکل گیرند (اسمیت،^۳ ۲۰۰۳).

در بخش اول این کتاب، منابع اصلی تصمیم‌گیری در حوزه برنامه‌ریزی درسی مورد بررسی قرار گرفته‌اند (یادگیرنده، جامعه، دیسپلین‌ها)، در این بخش ابتدا کارکردهای مدرسه در جامعه آمریکا مورد نقد و بررسی قرار گرفته و سپس نقش جامعه، یادگیرنده، و دیسپلین‌ها در تصمیم‌گیرهای مربوط به برنامه‌ریزی درسی مطرح می‌شود. تابا در این بخش از کتاب اذعان می‌دارد که برنامه‌ریزی درسی فعالیتی است که مستلزم تفکر نظام‌مند بوده و تصمیم‌های اتخاذ شده در جریان آن می‌باید از روندی منطقی و معتبر تبعیت کنند. او سپس در همین جا چارچوب پیشنهادی خویش برای برنامه‌ریزی درسی را مطرح کرده و آن را مبتنی بر تفکر و عمل نظام مند می‌داند (تابا، ۱۹۶۲).

در بخش دوم کتاب، فصل‌هایی مجزا به چگونگی تشخیص نیازها (نیازسنجی)، تدوین اهداف، انتخاب و سازماندهی تجربه‌های یادگیری، و ارزشیابی برنامه درسی اختصاص یافته است. وی همچنین با توجه به اینکه تدوین دروس و واحدهای درسی را دارای اهمیتی اساسی می‌داند، فصل پایانی این بخش را به چگونگی تدوین و تولید یک واحد درسی بصورت عملی

1. Circular
2. Emergent
3. Smith

اختصاص داده است. بخش دوم این کتاب را می‌توان تبلور دیدگاه سیستماتیک و منطق‌گرایانه تابا در مورد ساخت و تولید برنامه‌های درسی دانست.

در بخش سوم چارچوبی مفهومی برای سازماندهی محتوای برنامه درسی پیشنهاد شده است. نیازها و الزامات فرهنگ و جامعه، رشد کودکان، اصول یادگیری، ایده‌های بنیادین در حوزه‌های مختلف محتوایی و اشکال خاص تفکر در هر یک از آنها می‌باید در چارچوبی منسجم گنجانده شوند. تابا در اینجا به بیان ایده خویش می‌پردازد که این چارچوب می‌باید باعث برانگیختن اندیشه، توسعه افکار، پرورش احساسات و عواطف، ایجاد عادات، و بهبود مهارت‌ها شود.

در بخش چهارم، راهبردهای اجرا و تغییر برنامه‌های درسی مورد نقد و بررسی قرار می‌گیرند (البته تابا در اینجا از مفهوم نصب برنامه درسی^۱ استفاده می‌کند). به عقیده تابا یکی از راه‌های مهم برای حل مسائل مربوط به طراحی و تغییر برنامه‌های درسی، طرح پرسش‌هایی مناسب با یک روال منطقی است بطوریکه تغییر برنامه درسی را بتوان با رویکردی نظام‌مند به گام‌هایی کوچکتر تقسیم کرد و در هر زمان یکی از این گام‌ها را مدنظر قرار داد. بدین ترتیب برنامه‌ریزی درسی به مجموعه‌ای از گام‌های متوالی با خاصیت تراکمی تبدیل می‌شود که هر گام به گام قبلی افزوده یا آن را تعدیل می‌کند. به عقیده تابا برنامه‌ریزی درسی نه تنها باید از یک روال منطقی برای برنامه‌ریزی ایجاد و عناصر مختلف برنامه تبعیت کند بلکه باید روشی نظام‌مند برای تدوین این عناصر و مرتبط نمودن آنها با یکدیگر داشته باشد.

شرح و بسط مقصود و مضمون اثر

تابا را می‌توان یکی از نزدیکترین و وفادارترین همکاران و هم‌اندیشان رالف تایلر دانست. همکاری طولانی مدت وی در پروژه‌های مختلف با رالف تایلر باعث شده است تا بتوان نگاه فنی و منطقی تایلر را در جای جای اندیشه‌های تابا مشاهده کرد. به همین دلیل است که وی در کتاب «برنامه‌ریزی درسی: نظریه و عمل» سعی نموده است تا رویکردی نظام‌مند و گام‌به‌گام را برای فرایند برنامه‌ریزی درسی ارائه داده و فرایند مذکور را به قول خویش از بی‌نظمی و گسستگی برهاند (لانن متز و روبل،^۲ ۲۰۱۳). مدل پیشنهادی تابا برای برنامه‌ریزی درسی در این کتاب به شرح ذیل می‌باشد:

گام اول: شناسایی نیازها

گام دوم: تدوین اهداف

گام سوم: انتخاب محتوی

گام چهارم: سازماندهی محتوی

گام پنجم: انتخاب تجربه‌های یادگیری

گام ششم: سازماندهی تجربه‌های یادگیری

گام هشتم: تعیین اهداف، روش‌ها، معیارها، و ابزار ارزشیابی

جمع‌بندی

تابا در این کتاب سعی کرده است مدلی استقرایی برای برنامه‌ریزی درسی ارائه دهد که مبتنی بر تلاش مشترک معلمان، مدیران، و پژوهشگران است. شاید بتوان تفاوت اصلی رویکرد وی در برنامه‌ریزی درسی با منطق تایلر را در همان مسیر حرکت پایین به بالا (استقرایی بودن) دانست. وی در این کتاب با در نظر گرفتن نقش محوری برای معلمان در فرایند برنامه‌ریزی

1. Curriculum Installation
2. Laananemets And Ruubel

درسی معتقد است که معلمان از نیازهای دانش‌آموزان آگاه هستند و بدین دلیل می‌باید به طراحی و تولید برنامه‌های درسی اقدام کنند. او فرایند برنامه‌ریزی درسی را با سنجش نیازهای آموزشی آغاز می‌کند که حاکی از تاکید وی بر نقش مسائل و دغدغه‌های محیط در تدوین برنامه‌های درسی می‌باشد.

بطور کلی دو ویژگی مهم مدل برنامه‌ریزی درسی تابا که در این کتاب عرضه شده است را می‌توان به شرح ذیل است:
الف- تاکید بر حرکت از پایین به بالا (رویکرد استقرایی) باعث شده است تا این مدل برای نظام‌های آموزشی غیر متمرکز به رویکردی مناسب تبدیل شود.

ب- سادگی، کاربردی بودن، و قابل فهم بودن مدل مذکور باعث شده است که این کتاب به اثری محبوب و قابل توجه در بین اندیشمندان و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت تبدیل شود.

منابع

- Costa, Arthur L. and Loreall, Richard A. (2003). The Legacy of Hilda Taba, *Journal of Curriculum and Supervision*, vol.18, No. 1, pp 56-62.
- Krull, Edgar (2003). HTLDA TABA. Prospects (UNESCO, International Bureau of Education), vol. XXXIII, no. 4, pp 481-491.
- Laananemets, Urve and Ruubel, Katrin Kalamees (2013). The Taba-Tyler Rationales, *Journal of the American Association for the Advancement of Curriculum Studies*, volume 9, pp 1-12
- Pinar, William F.; Reynolds, William M, Slattery, Patrick; Taubman, Peter M. (1996). *Understanding Curriculum: An Introduction to the Study of Historical and Contemporary Curriculum Discourses*, New York, Peter Lang.
- Smith, Susan (2003). *Hilda Taba-Curriculum Pioneer and Architect*.
- Stern, Barbara Slater (2010). CURRICULUM DEVELOPMENT. In *Encyclopedia of Curriculum Studies*. SAGE Publications, London, UK.
- Stern, Barbara Slater (2010). Taba, Hilda. In *Encyclopedia of Curriculum Studies*. SAGE Publications, London, UK.
- Taba, Hilda, (1962). *Curriculum Development: Theory and Practice*. Harcourt, Brace and World, INC New York, U.S.A.